

METODE ȘI TEHNICI INTERACTIVE ÎN PROCESUL DE PREDARE-ÎNVĂȚARE A ISTORIEI

ION VĂRĂCEANU

„În școala sta însăși mărima și slava statului”
Gh. Barițiu

Bazele pregătirii tineretului, a orizontului și orientării lui în viață se pun și se consolidează în anii de instrucție școlară. Școlii îi revine sarcina nobilă de a realiza cel mai valoros produs al societății, tânărul cu o calificare multifuncțională „capabil să dezvolte și să ducă mai departe înfăptuirile înaintașilor”.

Învățarea umană este fundamentală pentru soluționarea tuturor problemelor sociale. Așadar școala pregătește tinerele generații pentru ziua de mâine, pentru nevoile probabile ale societății viitoare. În cazul nostru trebuie să prevăzute atât nevoile cât și caracterul concret al pregătirii pentru viață. Acțiunea de instruire a tinerilor implică acumulări teoretice și experimentale în abordarea obiectivelor de învățare iar prin sintetizare datelor proprii a noțiunilor și conținuturilor istorice cunoașterea și comunicarea se centrează pe activizarea elevilor. Ea este orientată îndeosebi asupra naturii cunoștințelor cât și a modalităților de transmitere a acestora fiind strâns legată de măiestria profesorului. Dar astăzi nu mai este suficient ca profesorul „să știe carte”. Dascălul trebuie să posede atât ce urmează să dăruiască în mod generos elevilor săi, odată cu știința și „instrumentele” de însușire a cunoștințelor.

Pentru a deveni cât mai funcționale cunoștințele însușite de elevi, iar modalitatea de însușire a lor să devină o activitate de cercetare, de redescoperire, munca profesorului se cere să fie un permanent act de creație. În acest sens, se impune o reconsiderare critică a metodelor tradiționale folosite în procesul de predare-învățare a istoriei, noua strategie care să implice schimbul de idei, de cooperare cu elevi. Munca profesorului devine astfel axată pe operarea rapidă în selecționarea și organizarea cunoștințelor în scheme concepționale rigurose constituite. Cu fiecare lecție sau capitol parcurs se realizează un continuu act de creație pentru ca materia predată, o transformă într-un produs personal, care face parte din bogăția sa spirituală.

1. Nicolae Oprescu, *Pedagogie, Bazele teoretice*, Ed. Fundație „România de mâine” București 1999. p.11.

În esență actul de predare-învățare este artă și știință. Prin selectarea informațiilor, prelucrarea lor făcându-le asimilabile ca și prin difuzarea acestora elevilor săi profesorul realizează un permanent act de creație științifică.

Prin racordarea continuă la nivelul științei actuale, apare nevoia vitală de a se informa „la zi”, de a ține pasul cu dezvoltarea culturii în general, cu mersul vremii în special, profesorul se pregătește pentru a izbuti să-i învețe pe ceilalți mai mult și mai bine.

El devine așadar un bun specialist care îndrumă activitatea elevilor cu care devine coparticipant la cucerirea științei.

Scopul unui educator ambițios este de a forma comportamentul viitor al omului, dar și de a modela ideile elevilor permițând astfel o cooperare fructuoasă pentru realizarea învățării. Nu întâmplător se va aprecia eficiența muncii sale, nu după ușurința cu care elevii săi pot reproduce pe dinafară spusele sale, ci după modul în care se comportă efectiv în situații naturale survenite în viața reală.

Prin metodele și tehnicile interactiv folosite în procesul de predare-învățare a istoriei, el trebuie să dovedească o mare deschidere pentru căutarea, descoperirea și utilizarea noului în propria sa activitate. Dar iată care sunt trăsăturile acestuia: mobilitatea spiritului receptiv, receptivitatea pentru nou, deschiderea pentru schimbare.

„Pregătirea pentru schimbare înseamnă cultivarea disponibilități nu numai de a percepe și a accepta noul ci și pe aceea de al căuta și crea ca o condiție a progresului”².

Conceptul predare-învățare este rezultatul interactiv dintre didactica tradițională și didactica modernă. În acest sens elevul devine din obiect al educației și receptor de informare, un subiect al educației prin axarea pe elev a activității, urmărind cunoașterea realității prin efort propriu*.

Permanentele schimbări care au loc în civilizație, i-au luat pe educatori prin surprindere și i-au găsit nepregătiți, iar în consecință trebuie aplicate metode adecvate noilor condiții de viață. Sunt binecunoscute dificultățile pe care *mass-media* le pot cauza, chiar și profesorilor cu adevărat capabili și pregătiți, prin oferirea unei informări concurente, mai actuale și de mare prestigiu.

Ele pot fi soluționate cu ajutorul mijloacelor de învățare moderne, care stimulează și concentrează atenția prin favorizarea comunicării, prin problematizarea metodelor și stimularea motivației care să existe de ambele părți.

2. Nicolae Oprescu, *op. cit* p.13. vezi Dumitru Salade (coord) *Dezbateri de didactică specială aplicată*, Ed Presa Universitara Clujeana, 1997 p. 4 și 6.

* Apud Miron Ionescu (coord.) *Educație și dinamica ei*, Ed Tribuna Inv. Buc. 1998 p12.

Aplicarea metodelor și tehnicilor interactive în procesul de predare-învățare al istoriei, trebuie să aibă în vedere adaptarea socială a adolescentului, care se maturizează treptat. Toate schimbările care se produc, îl pregătesc să se adapteze cultural și informațional. Frământata și neliniștita perioadă a adolescenței, plină de tensiune și de adaptare, ori de atitudini de răzvrătire, implică o mai multă atenție din partea profesorului în abordarea procedeelelor didactice.

Există situații în care metoda devine procedeu, iar procedeu, metodă didactică. La obiectul istorie, astfel de situații sunt des întâlnite. Expunerea devine procedeu în contextul metodelor activ-participative, în timpul lecției dominate de expunere - o metodă activ-participativă - demonstrația cu ajutorul hărții devine procedeu didactic.³

Conținuturile, formele de organizare a activităților de predare-învățare și metodele didactice sunt într-o permanentă interdependență. Ele presupun un mod științific de proiectare, de realizare și de evoluție a lecției, folosind în practica educativă mijloace audio-vizuale – tehnice și soluții cu ajutorul cărora se vehiculează conținuturi pentru atingerea obiectivelor. Utilizarea excesivă a mijloacelor audio-vizuale reduce, uneori, activitatea de învățare bazată pe aplicații. Metodele se diferențiază astfel prin funcțiile specifice astfel:

- **funcția cognitivă** de dirijare și organizare a cunoașterii ca funcție operațională, care asigură legătura între elevi și conținuturi, între obiective și rezultate, antrenând astfel elevul;

- **funcția normativă** de optimizare, ce arată procedeele profesorului pentru a obține cele mai bune rezultate;

- **funcția motivațională** prin care se stimulează curiozitatea elevilor și treptat, interesul pentru a cunoaște și opera cu noțiuni și concepte noi;

- **funcția formativ-educativă** prin care se dezvoltă procesele psihice și căile de formare și exersare a capacităților intelectuale, motrice, afective.

Așadar, trebuie să se țină seama de aceste funcții, fără de care obiectivele predării-învățării nu pot fi realizate.

De aici pluralismul metodelor folosite în procesul de predare-învățare a istoriei.

În realizarea acestui deziderat profesorul de istorie are datoria să urmărească:

1. promovarea valorilor democratice și toleranța prin cultivarea umanismului unitar, a capacităților de dăruire, a formelor active ale generozității.
2. analiza și interpretarea surselor istorice.
3. îmbinarea componentelor istoriei locale, naționale cu valorile universale.

3. Ștefan Păun, *Didactica Istoriei*, Cartea Universitară, 2005, p. 116.

4. abordarea interdisciplinară și multidisciplinară a evenimentelor istorice
5. formarea gândirii critice la elevi și abordarea deschisă prin dialog.
6. evitarea manipulărilor prin istorie, prin capacitatea de a concepe imaginea unei lumi mai bune și mai drepte.

Aplicarea metodelor active și participative trebuie să pornească de la prospectarea societății viitoare. Prin orele de istorie se formează personalități capabile să se adapteze condițiilor viitoare. Astfel că nu numai realul este demn de a fi cercetat, ci și posibilul, viitorul probabil.

Știința educației nu va încremeni în fața unei realități și nu se va supune limitelor prezentului ci se va aventura „să construiască proiecte, scenarii ... în perspectiva devenirii temporale”⁴.

Acțiunea didactică trebuie să pornească de la metodele activ participative care implică elevul în procesul de predare-învățare a istoriei. În fapt acesta este un demers ce duce la activizarea elevilor pentru însușirea de deprinderi și cunoștințe sub îndrumarea profesorului. Prin multitudinea conținuturilor și noțiunilor, istoria permite manifestarea creativității în privința pluralismului metodelor de predare-învățare. Aceste metode unanim acceptate nu pot fi separate de metoda personală a fiecăruia, fiind „o artă care individualizează profesorul în procesul didactic”⁵.

Adaptarea la cerințele actuale presupune îmbinarea metodelor activ-participative cu cele clasice, doar profesorul este cel care stabilește ce metoda va folosi în funcție de conținutul și noțiunile cu care operează. Astfel ca diversificarea este cu atât mai necesară, cu cât lecția este compusă din mai multe etape, respectându-se particularităților de vârstă ale elevilor. Pentru a asigura caracterul formativ, se aplică metode centrate pe elev care solicită gândirea și imaginația cu activizarea fiecăruia.

Prin experiența dobândită se încearcă îmbinarea metodelor de transmitere și însușirea cunoștințelor. Astfel pot fi conexe metodele de comunicare orală: explicarea, dialogul, conversația, problematizarea cu cele scrise: lucrul cu manualul, lectura explicativă stimulându-se lectura independentă, fără a se renunța la metodele tradiționale, practicându-se o reconciliere critică prin cooperare, profesorul capătă rolul de moderator. Strategia didactică se schimbă, din rolul de lider el devine creator și partener în educație.

Prin aceste activități de învățare, metodele verbale nu vor fi abandonate. Învățarea prin cooperare determină noi forme de predare-învățare, metodele și tehnicile interactive fiind centrate pe elev, urmărindu-se multiculturalitatea și

4. Apud C-tin Cucuș, *Pedagogia*, Ed. Polirom, Iași 1996, p. 18.

5. Ștefan Păun, *op.cit.*, p 118.

multiperspectiva de abordare. Se accentuează astfel, rolul de parteneriat elev-profesor.

Practica a demonstrat că profesorul are nevoie de un inventar al metodelor și procedeele didactice, din care, în funcție de conținuturi și particularitățile de vârstă și individuale ale elevilor, poate să aleagă pe cele optime pentru realizarea obiectivelor pedagogice.

În funcție de obiectivele operaționale și conținutul învățării, metodele participative active urmăresc: instruirea asistată de calculator, algoritmizarea, exercițiul, analiza structurală, statistica, descrierea, demonstrația, observarea și învățarea prin film.

În registrul acțional se practică: lucrul cu manualul, înregistrarea sursei istorice, proiectarea și modelarea, studiul comparativ prin analiza de text pentru a se ajunge la monografiere și mape tematice, la problematizarea și redescoperirea prin comunicări științifice la care participă atât elevii, cât și profesorii.

După rolul elevului în activitatea de predare-învățare se aplică modelarea, experimentarea, investigarea, instruirea asistată de calculator, activități necesare, care implică acțiunea ce trebuie întreprinsă pas cu pas în activizarea elevilor. Dialogul între educator și elev rămâne esențial pentru reușita școlară, realizându-se o comunicare ce implică schimburi de informații ce este esențială în procesul ce implică interacțiunea dintre profesor și elev ca rezultat al folosirii metodelor activ-participative. Rigoarea științifică, bazată pe claritate, simplitate și armonia elementelor în predarea lecției, asigură o bună comunicare între ambele părți.

Totodată se îmbină metodele de explicarea directă a faptului istoric, cu observarea sistematică și independentă, prin examinarea actelor ca surse istorice ori prin studiul de caz.

Cunoașterea va fi stimulată de o multitudine de întrebări asupra subiectelor dezbătute ce determină cadrul afectiv și organizatoric în vederea descoperirii adevărului istoric.⁶

Evidențiem metodele cu rol semiactiv și activ în procesul de predare-învățare:

1. Conversația, ca metodă interogativă, care constă în dialogul dintre profesori și elevi pe baza întrebărilor și răspunsurilor celor doi factori ai binomului educațional. Se remarcă conversația euristică, ca activitate comună a profesorului și elevilor, de gândire și căutare, de formare a unor noțiuni și concepte, care să ducă la aflarea adevărului istoric.

2. Discuția, ca schimb reciproc de idei și informații dintre profesori și elevi pe o temă dată, cu scopul de a aprofunda și a se informa. Discuția duce la elu-

6. Maria Eliza Dulamă, *Strategii didactice*, Clusium, 2000, p. 71.

cidarea unui aspect legat de o temă istorică ori în activitățile cercului de istorie ori despre pregătirea olimpiadelor pe bază de test și texte.

3. Dezbaterea, bazată pe dialog cu argumente pro și contra are caracter formativ prin faptul că elevii expun, explică, analizează, comentează, propun, acceptă idei, enunță ipoteze, concluzii ori adoptă atitudini privind un conținut istoric.

4. Demonstrația ce urmărește explorarea indirectă arătând elevilor obiecte și fenomene reale ori substitutele lor pentru cunoașterea și explicarea realității istorice. Se folosesc demonstrațiile logice, bazate pe raționamente, argumente, izvoare istorice (surse), elemente specifice de cultură și civilizație, folosindu-se hărțile istorice, schema lecției la tablă, planșele, filmul didactic, diapozitivele, diafilmele, până la vizualizare și virtualizare. Se remarcă o activitate simultană ce implică activizarea prin hărți istorice și geografice, prin demonstrația cu ajutorul diapozitivelor și ilustrațiilor.

5. Observarea cu scopul de a încadra informațiile în categoriile distincte, conceptuale, urmărind cercetarea, explorarea realității istorice prin observare sistematică și apoi formularea elementelor caracteristice.

6. Problematizarea, o metodă activă ce accentuează dialogul și trezește curiozitatea elevilor. Este o metodă didactică interogativă⁷, ce urmărește, în contextul unei neconcordanțe, soluția problemă, în care se implică identificarea, compararea, explicarea, anticiparea, un demers al elevilor, care, prin efort propriu, soluționează o sarcină cu caracter de noutate. Ca procedee ale problematizării se utilizează: informația dată de profesor, în care există o contradicție aparentă, cerându-se elevilor soluția pentru a înlătura această contradicție să aplice această contradicție pe un text istoric, și să aleagă dintr-un ansamblu de date pe cele semnificative. Se realizează astfel, conștientizarea elevului ce are ca punct de plecare o diversitate largă de evenimente și teze despre evoluții istorice. Este cea mai frecventă dintre aceste metode, oferind posibilitatea elevilor să argumenteze și să utilizeze sursa istorică ori un text la prima vedere fiind o adaptare și reactualizare a cunoștințelor căpătate.

7. Comparația este calea cu ajutorul căreia se reconstituie trecutul pe baza asemănarilor și deosebirilor dintre evenimentele istorice. Este metoda care se aplică, îndeosebi, cu elevii claselor terminale, comparația poate fi concomitentă sau succesivă, folosindu-se astfel, cunoștințele căpătate în decursul anilor. Se practică comparația anilor revoluționari din diferitele state europene sau Congreșele de pace, care au hotărât destinele omenirii. Comparația succesivă se aplică pentru consolidarea cunoașterii procesului de formare a popoarelor ori de organizare statală cu implicații între marile civilizații (influențe și confluențe).

8. Învățarea prin descoperire se bazează pe investigația proprie a elevului cu scopul de a dobândii cunoștințe, a descoperirii adevărul istoric pornind de la cauze, evoluții și consecințele istorice fie ale revoluției industriale ori

7. Ioan Jinga, Elena Istrate, *Manual de pedagogie*, p. 280.

războaielor. Presupune un efort propriu prin stabilirea unui material didactic, bazat pe: teste din carte, izvoare și hărți istorice, profesorul trebuie să pună elevul în fața unei activități de cunoaștere. Învățarea prin descoperire este inductivă, dar și deductivă, elevii fiind solicitați să facă analogii între noțiuni, evenimente, anumite concluzii referitoare la evenimentul ori faptul istoric. Investițiile directe din sursele de informare sunt esențiale pentru realizarea învățării, dezvoltă activitatea independentă fiind, concomitent, cunoaștere și acțiune.

9. Instruirea programată ce pornește de la premisa că procesul de predare-învățare este un flux continuu de informații controlată prin intermediul unei conexiuni inverse, care reglează permanent învățarea și o îmbunătățește calitativ. Presupune aplicarea principiului pașilor mici și al progresului învățării din conținuturi elementare. Asigură elevilor verificarea imediată a soluțiilor și răspunsurilor găsite, fiecare cu gândirea rapidă sau mai înceată, rezolvând programe lineare cu texte în care elevul completează răspunsul, ce ulterior se compară cu cel din manual. Este metoda aplicată cu predilecție la examenele naționale (bacalaureat și admitere).

10. Modelarea este o metodă de cercetare ce îmbină dobândirea de cunoștințe cu esențializarea unor realități istorice. Este metoda prin care se investighează în profunzime domeniul unor procese cu caracter istoric. Modelul unui fapt istoric⁸ nu este o copie a originalului, ci o analogie cu realitatea istorică ce are ca scop oferirea unor date esențiale sau particulare, ce devin, treptat, accesibile. De obicei se evidențiază asemănarea ori corespondențele dintre elementele esențiale și deosebiri prin modele cibernetice – o bătălie, o schemă, ce vizualizează ideile ancoră ale lecției⁹.

11. Evocarea prin brainstorming ce implică ca metodă interogativă întrebări cauzale, folosindu-se îndeosebi, în evaluarea cunoștințelor despre un conținut istoric, fie revoluție, fie cultură și civilizație. În orice lecție de istorie se poate crea un moment ce implică sarcini pentru fiecare elev, scopul fiind ca fiecare idee scrisă de elev să exprime o opinie personală, care nu implică discuții, iar după emiterea ideii, fiecare va comenta optând pentru ideile cele mai bune. Această metodă implică o antrenare rapidă, contribuind la o manifestare liberă, activitatea fiind canalizată să cultive convingeri și încrederi, să încurajeze emisia de opinii și judecăți de valori, profesorul prin întrebări de încurajare să canalizeze formularea altor idei evitând astfel blocajele intelectuale.

12. Exercițiul este o acțiune, o metodă didactică bazată pe conștientizarea elevilor prin acțiuni mintale ce presupune acte intelectuale interiorizate. Tipurile de exerciții pot stimula inteligența, eficiența acestora se reflectă în flexibilitatea gândirii, cunoașterea realității istorice, dar și dezvoltarea capacității de a sesiza

8. Gh. Tănase, *Metodica predării-învățării istoriei în școală*, editura Spiru Haret, Iași, 1996, p. 103.

9. *Idem*, op. cit., p. 106.

cauzalitatea evenimentelor. Sunt exerciții dirijate, gradate progresiv în funcție de conținuturi, noțiuni, concepte și particularități de vârstă, având ca scop reactualizarea unor cunoștințe prin jocuri organizate în funcție de denumiri istorice, noțiuni, concepte. În esență, poate fi un concurs pe baza unor întrebări care necesită ca răspuns un singur cuvânt, conținuturile istorice permițând un reperoriu bogat pentru activizarea procesului de predare învățare, în care un rol deosebit revine măiestriei pedagogice și imaginației profesorului. Aceste metode, prin diversitate, asigură de regulă activizarea, prin studiul de caz cu aplicații pe calculator.

13. Procedee și instrumente cu rol complementar utilizate în predarea învățarea istoriei. Se practică lucrul cu cartea pe teme de istorie sau cu manualul de istorie, fiind o activitate independentă de studiu și investigare, de documentare pentru rezolvarea testelor de evaluare sau autoevaluare după fiecare capitol din manualele alternative. Se urmărește o selectare a celor mai importante informații istorice ce vor fi prelucrate sub forma unor planuri de idei, a rezumatului, a conceptului, a referatului, recenziei, sintezei, și analizei ce vor constitui portofoliul fiecărui elev.

14. Folosirea tablei și a caietului de notițe este un model de organizare ce permite vizualizarea de ansamblu a schemei logice pe care profesorul o elaborează pe baza ideilor standard, în funcție de conținuturi și cauze. Se practică, de obicei, la fixarea cunoștințelor după fiecare capitol, fără a fi folosite schițele și desenele din manual. Este o metodă care implică o antrenare rapidă prin folosirea elevilor, apelându-se la cunoașterea conținuturilor istorice ce vor deveni idei ancoră în ansamblul procesului de predare-învățare¹⁰.

În funcție de măiestria didactică a fiecărui profesor, metodele și tehnicile interactive pot devenii eficiente fiind utilizate în stimularea curiozității, determinând cadrul afectiv și organizatoric în vederea descoperirii adevărului istoric.

Problemele esențiale ale lecțiilor vor urmări ordonarea logică și gradată oferind posibilitatea elevilor de a însuși noțiuni istorice în concordanță cu realitatea, implicând activarea memoriei prin apelarea la cunoștințele însușite anterior.

Schimbul de idei vizează interesul elevilor ce vor participa activ prin argumente proprii la soluționarea marilor probleme ale omenirii puse în dezbatere.

Nota bene

Acest material se axează pe **Dezbaterile Metodice** conduse de prof. C-tin Vitanos din 15.07.2005, în cadrul cursurilor de vară organizate de S.S.I.R la Constanța (11-21 iulie 2005).

Calde mulțumiri prof. Ion Mușat și prof. C-tin Vitanos pentru observațiile pertinente și, îndeosebi, conf. univ. Ștefan Păun pentru **Didactica istoriei**.

10. Apud Ștefan Păun, *op.cit.*, p. 138-162.